

Skender ZHITIA

**KRIMET E FORCAVE SERBE NË KOMUNËN E PRISHTINËS, TË
PODUJEVËS, TË OBILIQIT DHE TË FUSHË-KOSOVËS
(1998-1999)**

Gjatë viteve 1998-1999, pushtuesi serb, bazuar në projektet politike e ushtarake, mbi arsyetimin e mbrojtjes së statusit juridik të Federatës Jugosllave dhe gjoja të banorëve serbë e malazezë nga nacionalistët shqiptarë të udhëhequr nga Ushtria Çlirimtare e Kosovës, ka kryer krime të gjenocidit si në gjithë Kosovën edhe në komunat: Prishtinë, Podujevë, Obiliq dhe Fushë-Kosovë. Komunat në fjalë përfshijnë një shtrirje gjeografike me rëndësi të veçantë strategjike.* Ato shtrihen nga pjesa verilindore në kufi me Serbinë e deri te pjesa qendrore e rrafshit të Kosovës. Një shtrirje e tillë dhe veprimtaria e gjithanshme e popullatës i përcaktonte këto komuna me rëndësi politike, ekonomike, kulturore e arsimore të Kosovës. Sipas të dhënave statistikore të fundshekullit XX, në këto komuna jetonin përafërsisht 700 000 banorë, me rreth 90% shqiptarë.

Prishtina kryeqendra e Kosovës, e cila shtrihet në pjesën qendrore të Kosovës, kishte 49 vendbanime me rreth 500 000 banorë. Në Prishtinë ishte e përqendruar intelijenca e Kosovës, rinia e shkollave të mesme, rinia studentore, selitë e partive politike, të organizatave humanitare etj. Podujeva qendra e Llapit, shtrihet në verilindje të Kosovës dhe kishte 77 vendbanime me rreth 120 000 banorë. Obiliqi qendra industriale dhe ura lidhëse me qendrat veriore e veriperëndimore të Kosovës, shtrihet në pjesën qendrore të rrafshit të Kosovës dhe kishte 21 vendbanime me rreth 24 000 banorë. Fushë-Kosova qytezë periferike e Prishtinës dhe vijë lidhëse me qendrën e

* Këto komuna shfrytëzoheshin për hyrje të ushtrisë dhe policisë serbe, sepse përmes tyre kalonin tri rrugë që lidheshin nga Serbia për në Kosovë. Rruga Nish-Podujevë-Prishtinë (e cila e përshkon përmes rrafshin dhe Luginën e Llapit), rruga Leskovc-Tullar-Orllan-Lluzhan-Prishtinë (e cila gjendet në anën e Gollakut përgjatë Liqenit të Batllavës) dhe rruga Leskovc-Prapashticë-Prishtinë (e cila e përshkon pjesën qendrore të Gollakut, si dhe kufiri me Serbinë në gjatësi afër 100 km). Gjithashtu, nga Merdari në kufi me Serbinë, përmes luginës së Llapit, kalonte hekurudha që e lidhte në jugperëndim Prishtinën dhe Fushë-Kosovën.

Kosovës, shtrihet në perëndim të qendrës së Kosovës dhe kishte 18 vendbanime me rreth 35 000 banorë.¹

Shteti serb, nën një komandim kontroll të përgjithshëm, gjatë viteve 1998-1999, në territorin e shtrirjes së këtyre komunave, angazhoi një superstrukturë të gjerë forcash shtetërore të sigurisë. Ato ishin një kombinim kompleks i strukturave ushtarake, policore, paraushtarake, të Sigurimit të Brendshëm Shtetëror, si dhe organet gjyqësore në të gjitha nivelet e shtetit.* Në komunën e Prishtinës ekzistonte tri (3) kazerma ushtarake, katër (4) stacione të policisë, si dhe në paralagjen e saj, në Hajvali ishte Njësia Speciale e Policisë.

Në komunën e Podujevës, aeroporti sportiv në fshatin Dumosh përdorej për vendosje të njësiteve tankiste të ushtrisë serbe, ku gjithashtu ishin edhe katër (4) stacione të policisë. Në komunën e Obiliqit dhe të Fushë-Kosovës kishte nga një stacion të policisë. Pos këtyre kazermave, stacioneve policore, forcat policore dhe ushtarake serbe kishin krijuar postblloqe në rrugët lidhëse të këtyre komunave (qyteteve), si dhe në vendet strategjike. Gjithashtu, në kohë të caktuara, nga Serbia hynin forca të shumta dhe të ndryshme ushtarake, policore si dhe qytetarë serbë e të tjerë nga Kosova, që rekrutoheshin në radhët e njësive paraushtarake (paramilitare). Pushtuesi serb përmes këtyre forcave shfrytëzonte pretekte të llojeve të ndryshme. Ftoi në biseda informative, arrestoi, kidnapoi, burgosi dhe ekzekutoi shumë civilë shqiptarë. Bisedat informative, arrestimet, kidnapimet dhe burgosjet

¹ Sipas Entit të Statistikave të Kosovës (ESK), në vitin 1991 u bë numërimi i popullsisë në Kosovë. Sipas rezultateve të regjistrimit, Kosova kishte 1.956,196 banorë dhe kishte një rritje të popullsisë prej 371.756 banorë apo 23.5% më shumë se në vitin 1981. ESK ka paraqitur të dhënat për 4 etnicitete numerikisht më të mëdha në Kosovë: shqiptarë, serbë, turq dhe romë. Ndërsa, në kolonën-grupin mbi etnitete të tjera janë përfshirë të gjitha etnitë që jetojnë në Kosovë. Për më shumë shih: Enti i Statistikës së Kosovës (ESK), “Ndryshimet demografike të popullsisë së Kosovës në periudhën, 1948-2006”, 2008, f. 6-8.

* Kur flasim për forcat e sigurisë serbe, shpesh kemi lexuar dhe dëgjuar variante të ndryshme rreth numrit dhe emërimit të tyre. Më saktësisht, pos forcave të rregullta ushtarake dhe policore, referuar raporteve të ndryshme nga lufta, po edhe studimeve të pasluftës, në Kosovë si forca serbe kanë qenë të angazhuara edhe forcat paraushtarake (paramilitare). Ato janë udhëhequr nga personalitete të skenës politike, si Voislav Sheshel, po edhe nga personalitete të afërta me regjimin serb, si Zhelko Arznjateviq Arkan. Në rastin e Kosovës duhet të kemi parasysh se prapa këtyre formacioneve qëndronte shteti serb. Ato janë përdorur për të fshehur krimin e regjimit serb. Bardhyl Mahmuti në studimin e tij “Kurthet e terminologjike në funksion të mohimit të gjenocidit në Kosovë”, me plot kompetencë dhe të drejtë konstaton: “Fshehja e krimit të gjenocidit të kryer në Kosovë nga forcat e armatosura serbe dhe drejtimi i gishtit të “grupet paramilitare” është pjesë e strategjisë së Serbisë për t’i ikur përgjegjësisë si shtet”. Për më Shih: Bardhyl Mahmuti, “Kurthet e terminologjike në funksion të mohimit të gjenocidit në Kosovë, Zvicër, Qendra “Gjenocidi në Kosovë - Plagë e Hapur”, 2019, f.45-49.

bëheshin me qëllim të frikësimit, marrjes së informacioneve mbi veprimtarinë e personaliteteve të njohura politike si dhe rreth Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës. *“Policia hyri në shtëpinë tonë dhe na mori babanë dhe mua. Ata na nxorën në rrugë, midis shtëpive të fqinjëve. Na rreshtuan pranë shtëpisë së Idrizit. Na pyesnin vazhdimisht për armë dhe për Ushtrinë Çlirimtare të Kosovës”* - deklaroi Safet Mirena, derisa kujton rrethanat e masakrës në fshatin Nakaradë të Fushë-Kosovës, nga e cila shpëtoi.² Këto akte antishqiptare, ishin individuale e grupe dhe përcilleshin me lëndime të ndryshme trupore, gjymtime e ekzekutime. Çak i bisedave informative, arrestimeve dhe kidnapimeve ishin kryesisht personalitetet e njohura ushtarake, si rasti i njërit ndër themeluesit e Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës, Xhavit Hazirit, më 17 shtator 1998 dhe luftëtarit të orëve të para të UÇK-së në Zonën Operative të Llapit, Sabit Lahut, më 2 tetor 1998, i atyre politike, të shkencës dhe kulturës, si arrestimet e Bajram Kelmendit me djemtë, më 25 mars dhe të profesor Fehmi Aganit, më 7 maj 1999, pastaj i personaliteteve humanitare siç ishte Flora Brovina, më 22 prill 1999, e shumë të tjerë.

Arrestimet bëheshin në mënyrë individuale dhe grupe. Ato përcilleshin me lëndime të ndryshme trupore, gjymtime e deri në ekzekutime. Gjatë arrestimeve të civilëve ushtrohej dhunë dhe torturë. *“Ju po mbani UÇK-në, ju po i ushqeni, ju shiptari keni kërkuar bombardimin e NATO-s, tani të gjithëve do ju ekzekutojmë dhe do ju djegim”*, - rrëfen Vehbi Rushiti momentin e arrestimit nga policia serbe në vitin 1999.³ Dhuna dhe torturat si akte të rënda po kryheshin me mjete dhe metoda të vrazhda ndaj civilëve shqiptarë me qëllim presioni, nënshtrimi dhe shtypjeje. Përmes dhunës dhe torturës synohej poshtërimi apo turpërimi i dinjitetit, krenarisë dhe i nderit shqiptar. Gjatë arrestimeve dhe dhunës së ushtruar kryhej akti final dhe më i rëndë siç ishte ekzekutimi. Ekzekutimet ishin të shumta dhe kryheshin pas një dhune të gjatë fizike dhe psikike. Ekzekutimi bëhej me mjete dhe metoda të ndryshme.⁴ Mjetet ishin armë të ftohta, si: bajoneta, shkopinj druri dhe metali, sëpata si dhe armë të nxehta.

² Ejup Gjinovci “16 baballarë dhe djem të masakruar: një familje kosovare e shkatërruar”, portali “Kallxo”, 17.06.2020. Për më shumë shih:

<https://balkaninsight.com/2020/06/17/16-baballare-dhe-djem-te-masakruar-nje-familje-kosovare-e-shkaterruar/?lang=sq>.

³ Intervistë me Vehbi Rushitin, nga fshati Gllamnik, Komuna e Podujevës, 21 prill 2020.

⁴ Bajram Kelmendi (1933) me dy djemtë Kastriot Kelmendi (07.07.1968) dhe Kushtrim Kelmendi (18.09.1982), më 24 mars arrestohen, ndërsa më 26 mars 1999 gjenden të ekzekutuar. Portali Sakte.net *Si u vra Bajram Kelmendi dhe dy djemtë e tij (dokument zyrtar)*; Instituti i Historisë-Prishtinë, *Arkivi i Luftës i Agjencisë Shtetërore Informative*, “Kosovapress”, Vëllimi i dytë (1 mars - 10 prill 1999), Prishtinë, 2016, f. 364.

Gjatë viteve 1998-1999, dhuna e forcave serbe kundër popullit shqiptar edhe në këto komuna u përshkallëzua në masakra me përmasa të gjera.⁵ Sabri Uka, nga fshati Dyz i komunës së Podujevës, mes tjerash kujton: *“Ishin ato ditë të rënda të muajit prill të vitit 1999 kur fshati ynë ishte i ngarkuar nga popullata që ishte zhvendosur nga qyteti i Podujevës dhe fshatrat e pjesës lindore të rajonit të Llapit. Po përballeshim me mungesë të ushqimit dhe barnave. Kjo gjendje kërcënonte përhapjen e ndonjë epidemie. Më 18 prill, në orët e hershme të mëngjesit, fshati ynë filloi të bombardohej nga artileria e forcave serbe. Pas ndaljes së bombardimeve filluan sulmet e forcave ushtarake, policore dhe njësiteve paramilitare, të cilat pamëshirshëm nisën ekzekutimin e civilëve shqiptarë dhe shkatërrimin e pasurive. Të nesërmen, duke ecur mbi gërmadhat e shtëpive të shkatërruara, në shumë raste po hasnim në trupat e kufomave të civilëve shqiptarë që ishin të gjinive dhe moshave të ndryshme. Gjatë identifikimit të kufomave, në disa raste ishte e vështirë për të bërë identifikimin e gjymtyrëve se cilit trup i përkisnin. Edhe sot nuk mund të rri ulur dhe të ndalë lotët kur e kujtoj atë ditë, ndërsa sa herë shkoj te varrezat e 35 martirëve të varrosur këtu në fshatin tonë, ndjej një shembje të shpirtit dhe jetës”*.⁶

Forcat serbe gjatë masakrave ndërmorën veprime nga më të ndryshmet: i ndanin burrat nga gratë, i ndanin fëmijët nga nënat, i keqtrajtonin, i gjymtonin duke u prerë pjesë trupi, shumë të tjerë pasi i lyenin me vajra, i kallnin në prani të familjarëve, siç ishte rasti më 15 shtator 1998 në fshatin Bajçinë të Podujevës dhe më 19 prill 1999 në fshatin Rimanishtë e Keçekollë të Prishtinës.⁷ Naser Musli Haziri nga fshati

⁵ Forcat serbe kundër popullatës civile dhe të paarmatosur kanë kryer masakra me përmasa gjenocidi. Janë kryer mbi dhjetë mijë ekzekutime të shqiptarëve gjatë luftës në Kosovë, dhunime seksuale dhe spastrim etnik i Kosovës me dëbimin e shumicës dërmuese të shqiptarëve. Për më shumë shih: Bardhyl Mahmuti, *Mashtrimi i madh*, Tetovë, “Çabej”, 2015; Rezoluta e Kuvendit të Republikës së Kosovës, Për gjenocidin e kryer serb në Kosovë, Nr. 06-R-017, Prishtinë, më 16 maj 2019; Jusuf Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999*, Book 1&2, Prishtinë, “Koha”, 2015; Jacques Baudouin, *Lindja e një demokracie: Hashim Thaçi dhe rruga drejt Pavarësisë së Kosovës*, Prishtinë, “Gjon Buzuku”, 2018, f. 212-214.

⁶ Intervistë me Sabri Ukën, nga fshati Dyz, Komuna e Podujevës, 23 shkurt 2022.

⁷ Në fshatin Bajçinë ekzekutohen dhe digjen 8 civilë shqiptarë, në fshatin Rimanishtë digjen babë e djalë dhe në Keçekollë në mesin e të ekzekutuarve digjet një civil shqiptar. Për më shumë shih: Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut, *Buletini, korrik-shtator, 1998*, Viti VIII, nr. 8, f.29; Rezoluta e Kuvendit të RK; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999*, book 2, 122-125; Agjencia Shtetërore e Arkivave të Kosovës, Fondi personal, Shefqet Humolli, Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999, Kutia 1 (Më tej: ASHAK, FP, Shefqet Humolli, Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-

Keçekollë, kujton: “Kur hymë në ahurin e shtazëve po kundërmonte një erë e rëndë. Në një qoshe gjetëm kokën dhe disa pjesë të trupit të babës Musë (Musli Haziri), i cili ishte thuajse tërësisht i djegur”.⁸ Masakrat ishin përcjellë me vuajtje dhe dhimbje. Nënave shtatzëna u hapni barkun dhe ua mbysnin fetusin, shumë gra e burrave ua kishin nxjerrë për së gjalli dhëmbët e arit, shumë të rinjve u vizatonin shenja, si kryqe, katër “s”, i lidhnin për pemë dhe i përdornin si cak për ushtrime në gjuajtje me bajoneta. Burra, gra, të rinj dhe pleq të lidhur duarsh i ekzekutonin pa mëshirë, shumë prej viktimave i hidhnin në puse dhe humnera, i digjnin për së gjalli, i bartnin prej një vendi në tjetrin, ndërsa shumë prej tyre edhe i dërguan në Serbi. Josef Martinsen në librin e tij, mes tjerash thekson: “Nazim (Ejup) Ramadani dhe Gazmend (Abdullah) Kaçiu u panë për herë të fundit më 26 mars. Më vonë, trupat e tyre u gjetën në një varr masiv në Batajnicë. Më 2005, të dy trupat e tyre iu dorëzuan UNMIK-ut / ZPZHML-së”.⁹ Për të humbur gjurmët, të ekzekutuarit dhe të masakruarit i hidhnin në lumenj, ndërsa shumë prej tyre i humbën dhe i tretën që të mbesin të pagjetur.¹⁰

Lidhur me këtë, Skënder Havolli deklaroi: “Gruaja e moshuar, Hamide Havolli, e cila u gjet në pus, ishte halla ime. Zona ku ne jetojmë, Llapashticë, ishte zaptuar nga forcat ushtarake, policore dhe paraushtarake serbe për disa muaj nga viti 1998 deri më 1999”.¹¹ Mursel Goxhufi nga fshati Koliq, me dhimbje kujton masakrën e 18 dhe 19 prillit 1999 në fshatin Koliq: “Derisa po ecja rrugës së fshatit, rruga që lidh lagjen e “Podajve” dhe të “Ramovitve”, isha zhytur në dhimbjen që po përjetoja, kur zëri i vëllait tim Eminit më zgjoi nga kjo ndjesi dhe po më thoshte: Mursel ja ky është tregimi i babushit rreth asaj çka janë në gjendje të bëjnë serbët mbi ne shqiptarët, kështu na kanë vra e masakruar ndër shekuj!”. Sipas tij, kufomat e civilëve shqiptarë ishin të shumta, pa dallim moshe dhe gjinie.¹²

Në këto komuna, ndër masakrat më të njohura para dhe gjatë bombardimeve të NATO-s mbi caqet serbe, janë:

Masakra në fshatin Bajçinë të Podujevës, më 15 shtator 1998 - Atë ditë, forca të shumta serbe me makineri shkatërruese sulmuan pozicionet e

1999, Kutia 1); KMDLNJ-Buletini, mars-shtator 1999, 20-172; Intervistë me Vehbi Hajzerin, nga fshati Koliq Komuna e Prishtinës, 14 mars 2022.

⁸ Intervistë me Naser Musli Haziri, nga fshati Keçekollë, Komuna e Prishtinës, 22 shkurt 2022.

⁹ Josef Martinsen, *Çka ka ndodhur në Kosovë? 1998-1999*, Përktheu nga anglishtja dhe përshtati Lirak Gjoshi, 2013, f. 49.

¹⁰ Josef Martinsen, *Puset e vdekjes në Kosovë: nëntë javë në pranverë të vitit 1999*, Prishtinë, 2006, f. 53-54.

¹¹ J. Martinsen, *Çka ka ndodhur në Kosovë?...*, f.40,41.

¹² Intervistë me Mursel Goxhufin, nga fshati Koliq, komuna e Prishtinës, 10 shkurt 2014.

UÇK-së në fshatin Kaçandoll. Pas luftimeve të pabarabarta dhe depërtimit të forcave serbe në thellësi të territorit të Llapit dhe Shalës, në tërheqje e sipër forcat serbe kryejnë masakër mbi popullatën civile të fshatrave Dobratin dhe Bajçinë. Me këtë rast ekzekutuan në mënyrë mizore gjashtë civilë shqiptarë, të cilët në fund edhe i dogjën.¹³

Masakra në qytetin e Podujevës, më 13 mars 1999 - Atë ditë në qendrën e qytetit të Podujevës, forcat serbe hedhin mjete shpërthyes. Shpërthimet kanë ndodhur në masën e qytetarëve, njëra afër postës së qytetit e tjetra te tregu i gjelbër, me ç'rast pati 3 të ekzekutuar dhe 41 të plagosur.¹⁴

Masakra në fshatrat e Obiliqit më 27-30 mars 1999 - Më 27 mars 1999, në orët e pasdites forca të shumta policore e rrethuan familjen Rama dhe ekzekutuan 10 anëtarë të saj. Po atë ditë ekzekutuan 3 anëtarë të familjes Halimaj, ndërsa më 29 mars 1999, në fshatin Kryshefc ekzekutojnë edhe 4 civilë, 3 prej tyre nga familja Merlaku. Në fshatin Milloshevë, më 30 mars 1999, forcat serbe pas një torturimi dhe plaçkitjeje, kryen masakrën në familjen Morina. Me këtë rast u ekzekutuan 4 anëtarë të saj.¹⁵

Masakra në qytetin e Podujevës, më 28 mars të viti 1999 - Atë ditë, forcat paraushtarake (paramilitare) serbe "Shkorpionët" kishin hyrë në qytet dhe filluan dëbimin e civilëve shqiptarë nga shtëpitë e tyre. Gjatë dëbimit të popullatës, pos grabitjeve, torturave, rrahjeve, plaçkitjeve, u masakruan 14 civilë moshash të ndryshme (nga mosha 2 deri në 72 vjeç), fëmijë, gra dhe burra, anëtarë të familjes Duriqi dhe Bogujevci, si dhe plagosën 5 tjerë.¹⁶

Masakra në fshatin Popovë të Podujevës, më 4 prill 1999 - Atë ditë, forcat e aviacionit ushtarak serb ndërморën sulm ajror në fshatin Popovë, ku ishin të strehuar civilë shqiptarë të paarmatosur. U shkatërruan shtëpi, 8 civilë

¹³ Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut (KMDLNJ), *Buletini, korrik-shtatot*, 1998, Viti VIII, nr. 8, f.29.

¹⁴ Instituti i Historisë, *Arkivi i luftës i Agjencisë Shtetërore informative "Kosovapress"* (Vëllimi i dytë, 1 mars – 10 prill 1999), f.178, 183, 252: KMDLNJ-Buletini, janar-mars 1999, 16, f.166.

¹⁵ KMDLNJ-Buletini, mars-shtator 1999, 20-172; Rezoluta e Kuvendit të RK; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999, book 2*, f.67-81; Lista e personave të vrarë në Komunën e Obiliqit gjatë Luftës në Kosovë 1998-1999, pranuar nëpërmjet adresës elektronike, më 27 janar 2021; Instituti i Historisë - Prishtinë, *Arkivi i Luftës i Agjencisë Shtetërore Informative "Kosovapress"*, Vëllimi i dytë (1 mars -10 prill 1999), Prishtinë, 2016, f.401.

¹⁶ *Arkivi i Luftës i Agjencisë Shtetërore Informative "Kosovapress"*, (Vëllimi i dytë, 1 mars – 10 prill 1999), f.404; Rezoluta e Kuvendit të RK; Daily Sabah, Saranda Bogujevci, survivor of Kosovo massacre takes on neëest challenge-politics, qasur më 20.10.2018; Portali Kallxo.com, Lirohet para kohe autori serb i masakrës, të cilës i mbijetoi Saranda Bogujevci, qasur më 15.09.2019.

shqiptarë u ekzekutuan dhe 7 të tjerë u plagosën. Viktimat ishin nga mosha 8 deri në 60 vjeç.¹⁷

Masakra në fshatrat Marec, Mramor, Zllatar dhe Matiçan të Prishtinës, më 18-24 prill 1999 - Forca të shumta serbe që po lëviznin në drejtimin Leskovc-Prapashticë-Keçekollë-Koliq-Mramor-Butoc-Zllatar dhe Matiçan, pas bashkimit me forca të tjera në fshatrat e Gollakut, morën drejtimin në fshatrat Marec, Mramor, Zllatar dhe Matiçan. Gjatë këtij operacioni me përmasa shkatërruese, popullata civile përjetoi tmerrin. Masakrohen burra e gra, të rinj e të reja dhe shumë prej tyre u dërguan në drejtime të panjohura. Masakra në Marec, Mramor, Zllatar e Matiçan, nga 18-24 prill 1999, ishte një masakër që po kryhej në kuadër të misionit për spastrimin etnik të shqiptarëve nga Kosova dhe realizimit të idesë së “Serbisë së Madhe”.¹⁸

Masakra në fshatrat Caravadicë, Hade dhe Grabofc të Obiliqit, më 16-19 prill 1999 - Në Caravadicë, më 16 prill 1999, forcat serbe me qëllim të frikësimit dhe spastrimit të vendbanimeve shqiptare, filluan dëbimin e popullatës e cila kishte gjetur strehim në këtë fshat. U ekzekutuan 2 anëtarë të familjes Dedinca dhe 2 anëtarë të familjes Pllana nga fshati Leshkoshiq. Më 18 dhe 19 prill 1999 u krye masakër në fshatin Hade, ku forcat serbe ekzekutuan 5 civilë të lagjes “Mirena”, në mesin e tyre 2 i dogjën të gjallë. Më 18 dhe 19 prill 1999 u krye masakër në fshatin Grabofc të Obiliqit, me ç’rast forcat serbe sulmuan fshatin, dogjën shtëpi dhe masakruan dhjetëra civilë të paarmatosur.¹⁹

Masakra në fshatin Bërnice të Epërme e Koliq të Prishtinës dhe në fshatin Dyz të Podujevës, më 18-19 prill 1999 - Më 18 prill 1999, forcat serbe që po lëviznin në drejtimin Prishtinë-Besi-Rimanishtë dhe Prishtinë-Siçevë, në orët e hershme të mëngjesit filluan sulmet mbi popullatën civile që ishte strehuar në fshatrat Besi, Rimanishtë, Bërnice e Epërme dhe Radashec. Gjatë këtij sulmi, i cili zgjat disa ditë pandërprerë, forcat serbe

¹⁷ Informatë e UÇK-së, ZOLL-it, mbi gjendjen e popullsisë civile në komunën e Podujevës pas bombardimeve në fshatin Popovë, 5 prill 1999; Arkivi i Luftës i Agjencisë Shtetërore Informative “Kosovapress”, (Vëllimi i dytë, 1 mars – 10 prill 1999), f.468-469, 473, 481.

¹⁸ KMDLNI-Buletini, mars-shtator 1999, 20-172; Rezoluta e Kuvendit të RK; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999*, book 2, 203-244; Instituti i Historisë Prishtinë “Arkivi i Luftës i Agjencisë Shtetërore Informative”, “Kosovapress”, Vëllimi i tretë (11 prill-15 maj 1999), Prishtinë, 2016, 111.

¹⁹ KMDLNI-Buletini, mars-shtator 1999, 20-172; Rezoluta e Kuvendit të RK; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999*, book 2, 78, 79; Osmani, *Krimet, Libri 2*, 15-28; Lista e personave të vrarë në komunën e Obiliqit gjatë Luftës në Kosovë, 1998-1999, pranuar nëpërmjet adresës elektronike, datë 27 janar 2021; Instituti i Historisë Prishtinë “Arkivi i Luftës i agjencisë shtetërore informative”, “Kosovapress”, Vëllimi i katërt (11 prill-15 maj 1999), Prishtinë, 2016, 163.

shkatërruan shtëpi, plaçkitën pasuri dhe masakruan mbi 40 civilë shqiptarë pa dallim moshe dhe gjinie.²⁰

Masakra në fshatrat Grashticë, Makoc dhe Llukar të Prishtinës, më 21 prill 1999 - Fshatrat Grashticë, Makoc dhe Llukar ishin kthyer në tmerr për popullatën që po kalonte andej. Për disa ditë rresht civilë të shumtë u plaçkiten, u torturuan, u përdhunuan dhe mbi 70 prej tyre u ekzekutuan, pa dallim moshe dhe gjinie.²¹

Masakra në fshatin Nakaradë të Fushë-Kosovës, më 21 prill 1999 - Atë ditë në fshatin Nakaradë, u krye një ndër masakrat më të rënda në komunën e Fushë-Kosovës. “*Të 16 burrat, me duart e lidhura pas shpine, u kërcënuan, u ofenduan dhe u mallkuan, ndërsa ecnin drejt kamionit, i cili po priste matanë shinave të trenit. Kjo ishte hera e fundit që pashë babanë, xhaxhallarët dhe kushërinjtë e mi*”, - deklaroi Safet Mirena derisa kujton rrethanat e masakrës, nga e cila shpëtoi.²²

Masakra në fshatin Keçekollë të Prishtinës, nga 19-24 prill 1999 - Popullata civile, nën presionin dhe frikën e torturimit dhe masakrimit të përditshëm nga forcat shkatërruese serbe, po lëvizte nga një vend në tjetrin. Forcat serbe që po vinin nga Leskovci i Serbisë, nga 12 prilli deri më 19 maj 1999, në Keçekollë kanë ekzekutuar 18 civilë. Prej 19 civilëve të masakruar më 24 prill 1999, 6 civilë ishin anëtarë të familjes Jakupi nga fshati Orllan.²³

Forcat serbe në këto komuna kryen edhe një ndër aktet më të rënda kundër njerëzimit, siç është dhunimi seksual. Dhunimi ishte i planifikuar në nivel shtetëror dhe po realizohej nëpërmjet operacionit famëkeq “Patkoi”, i cili po zbatohej hap pas hapi dhe po linte pas dhembjen dhe kujtimin e tmerrit. Nga dhunimi seksual pësuan vajza nxënëse e studente, nuse, gra shtatzëna e të moshuara, djem të rinj dhe të moshuar, nga fshati e qyteti. Gratë, nuset e vajzat e reja ndaheshin nga burrat dhe i dërgonin në vende të ndryshme, me ditë të tëra i torturonin fizikisht dhe i dhunonin. Të pafuqishme, të mbyllura në shtëpitë e tyre, nëpër klasa shkollash, në

²⁰ Rezoluta e Kuvendit të RK; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999*, book 2, 122-125; Halimi: *Masakrat serbe*; ASHAK, FP, Shefqet Humolli, *Dëmet e luftës gjatë viteve, 1990-1999*, Kutia 1; KMDLNI-Buletini, mars-shtator 1999, 20-172.

²¹ ASHAK, FP, Shefqet Humolli, *Dëmet e luftës gjatë viteve, 1990-1999*, Kutia 1.

²² KMDLNI-Buletini, mars-shtator 1999, 20-172; Rezoluta e Kuvendit të RK; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999*, book 2, 203-244; ASHAK, FP, Shefqet Humolli, *Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999*, Kutia 1.

²³ <https://balkaninsight.com/2020/06/17/16-baballare-dhe-djem-te-masakruar-nje-familje-kosovare-e-shkaterruar/?lang=sq>, Ejup Gjinovci “16 baballarë dhe djem të masakruar: një familje kosovare e shkatërruar”.

²⁴ Rezoluta e Kuvendit të RK; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999*, book 2, 122-125; Halimi: *Masakrat serbe*; ASHAK, FP, Shefqet Humolli, *Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999*, Kutia 1; KMDLNI-Buletini, mars-shtator 1999, 20-172.

garazhe, bodrume, në stacione autobusi a treni, në pyje, shpesh në prezencë të familjarëve, femra (gra e vajza) e dhunuar nuk mendonte asgjë përveç vdekjes. *“Motrës i prenë barkun dhe i nxorën fetusin. Njeriu ishte më i fortë se guri. Nuk e di si jetoj edhe sot kur i kujtoj ato momente, e harrova veten, kërkoja fundin e botës ... i mora lakmi gruas që pas dhunimit seksual e ekzekutoi paramilitari serb para fëmijëve e burrit të saj”* - rrëfen njëra nga të mbijetuarat e dhunës seksuale në Prishtinë.²⁴ Dhuna seksuale u përdor për të dobësuar, për të ndëshkuar dhe shkatërruar popullin shqiptar, që ta detyronte të largohej nga Kosova. Në përgjithësi, dhunimet u përdorën si armë lufte dhe instrument i spastrimit etnik.

Pos këtyre akteve antishqiptare, Serbia, me qëllim të spastrimit etnik të Kosovës, në këto komuna në mënyrë të planifikuar po vazhdonte dëbimin e dhunshëm të popullatës shqiptare nga trojet e veta. Dëbimi realizohej pas krimeve të vazhdueshme të forcave serbe. Agjencia e Lajmeve “Kosovapress”, më 28 mars 1999, raportonte: *“Gjendja në Kodrën e Trimave në Prishtinë, gjatë 24 orëve të fundit ka qenë shumë e tensionuar, sidomos gjatë natës. Milicia me paraushtarët serbë, bëjnë detonime përgjatë çdo rruge të qytetit, sidomos në rrugën e Kodrës së Trimave, ku kishte shpërthime të fuqishme. Rasti konkret ishte kur milicia serbe e mbushi me eksploziv një veturë të tipit “Llada”, pastaj e lëshoi përgjatë rrugës, nga lagja “Kodra e Trimave”. Eksplozimi i kësaj veturë-bombë ishte shumë i fuqishëm dhe shkaktoi dëme të mëdha materiale, por nuk dihet për viktimë në njerëz”*.²⁵

Kështu, si pasojë e një presioni sistematik, shumë shqiptarë u dëbuan jashtë Kosovës. Dëbimi i popullatës shqiptare nga forcat serbe shoqërohej me plaçkitjen e pasurisë private e shtetërore, si dhe me shkatërrimin e shtëpive dhe objekteve përcjellëse, si: shkolla, shtëpi të kulturës, biblioteka, institucione shëndetësore, objekte fetare, fonde bujqësore, blegtorale dhe të amvisërisë. Ibrahim Emin Konushevcu nga fshati Llugë i Podujevës, mes tjerash thekson: *“Isha i ulur s`bashku me Fetah Miftar Hazirin nga katuni Bellopojë te lisat e Bellopojës. Nga aty po vështronim si digjeshin shtëpitë e katuneve Lluzhan, Godishnjak, Buricë, Konushec, Gllamnik dhe një pjesë e Llapashticës, si po dilte tymi i zi nga kulmet e tyre, e shikimi jem po me hupte tuj e lyp shpin teme të cilës ja kisha kthyer shpinën. Me kujtohet një lum i tanë njerëzish që po ecte nga ato anë dhe po shkonin ne venin e sigurt*

²⁴ Intervistë me XX, e cila ishte dhunuar fillimisht diku në rrethin e Prishtinës, pastaj në Pallatin e Rinisë dhe në

Hotelin “Grand” në Prishtinë, prill 2014.

²⁵ Arkivi i luftës i Agjencisë Shtetërore Informativ “Kosovapress” (Vëllimi i dytë, 1 mars-10 prill 1999), 388.

përtej shpijave qe me aq mun i kishin maru. Ne ato kohë katunet Dyz e Koliq ishin ba strehë e përkohshme e shumë banorëve të anës së Llapit dhe Gollakut".²⁶ Deri sot, shumë shqiptarë të dëbuar gjithandej Evropës dhe vendeve përtej oqeanike, si SHBA ende nuk janë kthyer në vatrat e tyre.

Sipas të dhënave nga administratat komunale, Këshilli për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut (KMDL NJ), si dhe të studimeve nga studiues dhe institucione të ndryshme, gjatë viteve 1998-1999, në komunat në fjalë janë ekzekutuar 972 civilë shqiptarë, pa dallim moshe dhe gjinie, si dhe ende janë të pagjetur edhe 104 civilë shqiptarë. Ndërsa me qindra janë të plagosur dhe sot përballen me pasoja të rënda psikike dhe fizike. Në komunën e Prishtinës, nga rreth 500 000 banorë sa jetonin, 331 civilë shqiptarë janë ekzekutuar ose masakruar dhe 31 civilë ende trajtohen të pagjetur.²⁷ Në komunën e Podujevës, nga rreth 120 000 banorë sa jetonin, 432 civilë shqiptarë janë ekzekutuar ose masakruar dhe 44 civilë ende trajtohen të pagjetur.²⁸ Në komunën e Obiliqit, nga rreth 24 000 banorë sa jetonin, 71 civilë shqiptarë janë ekzekutuar ose masakruar dhe 14 civilë ende trajtohen të pagjetur.²⁹ Në komunën e Fushë-Kosovës, nga rreth 35 000 banorë sa jetonin, 138 civilë shqiptarë janë ekzekutuar ose masakruar dhe 15 civilë ende trajtohen të pagjetur.³⁰ Gjithashtu, edhe bilanci i dëmeve materiale është i lartë. Janë shkatërruar 10 930 shtëpi, 42 shkolla, 14 zyra vendi, 3 shtëpi të kulturës, 9 biblioteka, 14 objekte shëndetësore dhe 16 xhami. Pos këtyre shkatërtimeve pati edhe plaçkitje të materialeve të ndryshme, si: regjistrave civilë, të lëndës arkivore dhe librave kadastralë. Në komunën e Prishtinës (në 51 vendbanime) nga 6 152 shtëpi janë shkatërruar 2 454. Gjithashtu, janë shkatërruar 19 shkolla, 6 zyra vendi, 1 shtëpi e kulturës, 8 biblioteka, 3 objekte shëndetësore dhe 5 xhami. Në komunën e Podujevës (në 77

²⁶ Intervistë me Brahim Konushevcin, nga fshati Llugë, Komuna e Podujevës, 2 shkurt 2022.

²⁷ ASHAK, FP, Shefqet Humolli, Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999, Kutia 1; Agjencia Shtetërore e Arkivave të Kosovës, Fondi Krime të luftës në Kosovë (J. Osmani), Kutia 1, 6. (Më tej: ASHAK, Fondi Krime të luftës në Kosovë (J. Osmani, Kutia).

²⁸ Komiteti komunal për strehim i Podujevës, "Dëmet e shkaktuara nga pasojat e Luftës të vitit 1999 në Komunën e Podujevës, 31.04.2004; ASHAK, FP, Shefqet Humolli, Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999, Kutia 1; (Më tej: ASHAK, FP, Shefqet Humolli, Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999, Kutia 1); ASHAK, Fondi Krime të luftës në Kosovë (J. Osmani), Kutia 3, 4.

²⁹ (Më tej: ASHAK, FP, Shefqet Humolli, Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999, Kutia 1), ASHAK, Fondi Krime të luftës në Kosovë (J. Osmani), Kutia 2, 8.

³⁰ (Më tej: ASHAK, FP, Shefqet Humolli, Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999, Kutia 1), ASHAK, Fondi Krime të luftës në Kosovë (J. Osmani), Kutia 8; KMDL NJ-Buletini, mars-shtator 1999, 20-172; Rezoluta e Kuvendit të RK; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999*, book 1, 327-346

vendbanime) nga 12 237 shtëpi janë shkatërruar 5 210. Gjithashtu, janë shkatërruar 11 shkolla, 8 zyra vendi, 1 shtëpi e kulturës, 8 biblioteka, 3 objekte shëndetësore dhe 9 xhami. Në komunën e Obiliqit (në 21 vendbanime) nga 1 987 shtëpi janë shkatërruar 1 175. Gjithashtu, janë shkatërruar 9 shkolla, 4 objekte shëndetësore dhe 2 xhami. Në komunën e Fushë-Kosovës (në 18 vendbanime) nga 2 516 shtëpi janë shkatërruar 2 091. Gjithashtu, janë shkatërruar 3 shkolla, 1 shtëpi e kulturës, 1 bibliotekë dhe 4 objekte shëndetësore.³¹

Në komunat në fjalë, sipas të dhënave komunale në fillimet e pasluftës, raporteve ndërkombëtare e vendore, si dhe studiuesve të ndryshëm, saktësohet se pati dëme të mëdha ekonomike (fondi i banimit, pajisje shtëpiake, bujqësore, fondi i bagëtive, bizneset private, pronat publike dhe ato shoqërore etj.).³² Forcat serbe plaçkitën ose dëmtuan çdo gjë me vlerë. Sipas të dhënave të kohës, nëse llogaritet shuma e dëmit të shkaktuar, atëherë kuptojmë se shuma e përgjithshme e dëmit në komunën e Prishtinës ishte 491 659 645 euro; në komunën e Podujevës ishte 368 883 703 euro; në komunën e Obiliqit ishte 62 626 900 euro; dhe në komunën e Fushë-Kosovës ishte 159 318 347 euro.³³ Sa më sipër, bazuar në të gjitha aktet ndërkombëtare juridike, veçanërisht në Konventën e Gjenevës, të 12 gushtit 1949, dhe Statutin e Romës për Gjykatën Penale Ndërkombëtare, të 1 korrikut 2002, si dhe studimet mbi gjenocidin si ai i William A. Schabas, dëshmohej se forcat serbe kanë kryer krime të gjenocidit në komunat në fjalë. Krimet u kryen me të vetmin qëllim, realizimin e planeve dhe politikave për spastrimin etnik të Kosovës dhe sllavizimin e saj.

³¹ (Më tej: ASHAK, FP, Shefqet Humolli, Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999, Kutia 1), ASHAK, Fondi Krime të luftës në Kosovë (J. Osmani), Kutia 1, 6; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999, book 2*, 203-244; ASHAK, Fondi Krime të luftës në Kosovë (J. Osmani), Kutia 3, 4; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999, book 2*, 149-199. ASHAK, Fondi Krime të luftës në Kosovë (J. Osmani), Kutia 2, 8; Osmani, *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999, book 2*, 67-81. (Më tej: ASHAK, FP, Shefqet Humolli, Dëmet e luftës gjatë viteve 1990-1999, Kutia 1), ASHAK, Fondi Krime të luftës në Kosovë (J. Osmani), Kutia 8.

³² Human Rights Watch, *Nën pushtetin e urdhrave-krimet serbe në Kosovë*, Tiranë, "Korbi", 2002. Raporti i Komisionit për vlerësimin e dëmeve direkte të luftës në Kosovë përpiluar nga "RINVEST", Prishtinë, 2006; Osmani: *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999, book 1 & 2*; Instituti i Historisë Prishtinë "Arkivi i Luftës i agjencisë shtetërore informative", "Kosovapress", katër vëllimet, Prishtinë, 2016; Josef Martinsen, *Çka ka ndodhur në Kosovë? 1998-1999*, 2013; Fejz Drançolli, *Trashëgimia e shkatërruar në Kosovë 1998/99*, Prishtinë; Instituti për Hulumtimin e Krimeve të Luftës, 2017; Baki Sfirca, *Plaçkitjet dhe shkatërrimi i fondit arkivor të Kosovës nga Serbia, para dhe gjatë luftës 1998-1999*, Prishtinë, 2017.

³³ Osmani: *The serbs Government's Crimes in Kosova 1998-1999, book 1*, 331, *book 2*, f.68, 155, 209.

